

(XIII) ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΕΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΠΟΙΟΤΗΤΕΣ

Τό πρόβλημα τής πραγματικότητας τοῦ ἔξωτερυκοῦ κόσμου παίρνει μιά νέα δύψη κάτω ἀπό μιάν ἀξιοσημείωτη διάκριση : ὑπάρχουν Ἰδιότητες χωρὶς τὰς ὁποῖες θάταν ἀδύνατο νά σκεφθοῦμε ἐνα σῶμα, Ἰδιότητες που εἶναι ἀχώριστες ἀπό τὴν ἔννοιαν ἐνδισώματος, ὅπως ἔκταση, κύρηση ἢ ἀδράνεια, ἀριθμός, μορφή (χωρο-χρονικού δηλαδή προσδιορισμού) καί ἡ μή διαπεραστικότητα (*τὸ συμπαγές*). "Άλλες ἀντίθετα ποιότητες μποροῦν νά νοοῦνται χωριστά ἀπό τὰ πράγματα καί ἀνάγονται σ' ἐναν ὄρισμένο τρόπο ἀντιδρασης τῶν θρησκών μας σὲ μηχανικούς ἐρεθισμούς." Εδῶ ἀνήκουν χρώματα, τόνοι, διαμέσεις, γεύσεις, θερμότητα καί φύχος. Διακρύνονται λοιπόν :

(1) Πρωτεύουσες ποιότητες. Εἶναι βασικές Ἰδιότητες πού ἀνήκουν στὸ "πράγμα καθαυτό" (*the thing in itself*) καί ἀποδίδουν τὰς ποιότητες τῶν πραγμάτων ὅπως αύτές εἶναι καθαυτές, ἔχουν δηλαδή ἀντικειμενική σημασία καί εἶναι ἀντικειμενικά πραγματικές. Καί οἱ παραστάσεις αὐτῶν τῶν Ἰδιοτήτων εἶναι ὁμοιώματα (*resemblances*) τῶν πραγμάτων.

(2) Δευτερεύουσες ποιότητες. Αύτές δέν εἶναι καθαυτό ποιότητες ἀλλά δυνάμεις τῶν σωμάτων, ὄρισμένες δυνάμεις ἢ τρόποι ἐνέργειας τῶν σωμάτων ἢ σχέσεις κύρησης τῶν ἐλέγχιστων μερῶν τους. Αύτές οἱ δυνάμεις δέν γίνονται ἀπό μᾶς ἀντιληπτές ὡς τέτοιες, δηλαδή ὅπως εἶναι καθεαυτές, ἀλλά στὰς ἐπενέργειές τους τὰς ἀντιλαμβανόμαστε ὅπως αύτές ἀντιστοιχοῦν στὸν ὄργανισμό μας μετασχηματισμένες. "Ἐνα σῶμα δέν εἶναι γκρίζο, ἡγηρό, εύώδεις κλπ. ἀλλά φαίνεται μόνον ἐντού σ' ἐμέν. " Εάν δέν ὑπῆρχαν ιδία καί αύτια, θά παρέμενε βάθαυτα τὸ σῶμα αύτό πού ἤπαρχει ἀλλά δέν θά παριστανόταν μέ τὰς ποιότητες τῶν χρωμάτων καί τῶν τόνων. Εἶναι αύτονότο ὅτι χωρὶς τό μάτι δέν θά ὑπῆρχαν χρώματα, χωρὶς τό αύτό δέν θά ὑπῆρχαν κίχοι κλπ. "Ο Berkeley ἀντετείνε, καθώς φαίνεται, ὅτι μπορεῖ κανείς ἐπίσης νά υποστηρύξῃ τήν ἀποφή αύτή καί για τὰς πρωτεύουσες Ἰδιότητες.

(XIV) Η ΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Μετά τή διερεύνηση τοῦ προβλήματος τῆς ὑπαρξης τῶν ἐκτατῶν σωμάτων ἢ τοῦ ἔξωτερυκοῦ κόσμου ἀπομένει ἡ διερεύνηση τοῦ προβλήματος τῆς ὑπαρξης τῆς ἀπειρης ἐκείνης πνευματικῆς οὐσίας τήν ὅποια ὁ φιλόσοφος καταχωρίζει σὲ Ἰδιαίτερο εἶδος συνθέτων παραστάσεων. Εἶναι ἡ ὑπαρξη τοῦ θεοῦ. Φυσικά δέν θά πεοιμέναμε νά ξεκινήσῃ ὁ Locke ἀπό μιάν ὑπόθεση, ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ θεοῦ εἶναι ἔμφυτη μέσα μας. Αύτος σκέπτεται ὅτι

μια πραγματική υπαρξη μπορούμε μόνο να τήν συμπεράνουμε από μιάν άλλη πραγματική υπαρξη και άκριβως τήν πραγματική υπαρξη μιᾶς θεότητας μπορούμε να τήν αποδείξουμε έπει τη βάσει τής άναμφύβολης πραγματικής υπαρξης άλλων πραγμάτων. Τέλεια σύγουρη είναι ή δική μας υπαρξη, τής άποιας έχουμε μιά σαφή άμεση άντεληψη. Η υπαρξή μας βέβαια έχει μιάν άρχη και έπομένως μιάν αίτια, γιατί από το μηδέν δέν μπορεῖ να γίνη τύποτε. Καύς έπειδη ένα ηθαρό μηδέν δέν μπορεῖ να δώση ένα πραγματικό ον, είναι άναγκη να έπάρχη προαιώνια κάτια ώς πρώτη αίτια, έκεινος που τελειώνει ή άλυσύνδια τῶν αἰτίων. Καύς το αίώνιο αύτό ον, που είναι ή πηγή ολων τῶν άλλων θυντῶν, ποέπει να είναι κατά πάντα τέλειο, να γνωρίζει τα πάντα και να είναι παντοδύναμο.

(XV) Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ

'Ο Locke δέχεται έξι άρχης ὅτι μόνον ή υπαρξη τοῦ θεοῦ είναι δυνατό να γνωσθῇ και δχι ή ούσεα του. "Ετσι άναγνωρίζει τήν άναγκαιότητα να συμπληρώνεται διόρθιολογική θεολογία μέσα από τήν ύπερφυσική άποκάλυψη. Η τελευταία αύτη είναι ύποδεση τής πύστης. Καύς ή πύστη δέν είναι παρά σάν τη βεβαιότητα πού προκύπτει από έπιχειρήματα :

"Τόσο λόγο μπορεῖ κανείς να άμφιβάλλῃ για τήν ίδια του τήν υπαρξη οσσο και για τήν άληθεια μιᾶς άποκάλυψης πού έχει ελθει από το θεό".

"Η άληθεια τής άποκάλυψης καθιερώνεται πολύ καλά σε συμφωνία μέ τόν δρθό λόγο. Διαφορετικά, ύπεισέρχονται διάφορες φαντασιώσεις, άποκυήματα δρρωστημένης φύσης και έπηρμένου μυαλοῦ. "Ανθρωποι λ.χ. κομπλεξικούς και πάσχοντες από ύπερβολική έπαρση παρουσιάζονται ώς έχοντες άμεση έπικοινωνία μέ τή θεότητα. 'Επομένως, έκτος τοῦ ὅτι "ή γυμνή μαρτυρία τής άποκάλυψης άποτελεῖ υψηστη βεβαιότητα", είναι άναγκη να έπικαλούμαστε τά κριτήρια τοῦ δρθού λόγου :

"ή άποκάλυψη πρέπει να κρίνεται από τόν δρθό λόγο".

(XVI) ΟΡΘΟΣ ΛΟΓΟΣ

Τέ σημαίνει στόν Locke "όρθος λόγος", αύτός πού τέθεται ύπεράνω και τής άποκάλυψης; 'Οπωσδήποτε δέν σημαίνει τή συλλογιστική λογική: Ορθός λόγος είναι έδω συνισταμένη δύνα τρόπων έρευνης : (1) άποτελεῖται από τήν έρευνα πραγμάτων πού έπιτρέπουν μιά σύγουρη γνώση· (2) προκύπτει από τή διερεύνηση προτάσεων πού είναι άπλως πιθανές και δχι . Βέβαια 2008

βαίες, ἀλλά πού εἶναι λειτουργικές στήν πράξη. Πιθανές προτάσεις δέν εἶναι ἔκεινες πού παρουσιάζονται σύμφωνες μέ τήν πεύρα, τή δική μας ἢ τῶν ἄλλων. 'Εκεῖνο πού ἀπαιτεῖται εἶναι νά ἔξετάζουμε τά πράγματα, νά φροντίζουμε για τήν προσωπική μας ἐνημέρωση καύ ὅχι νά πιέζουμε τούς ἄλλους νά δεχτούν τές δικές μας ἀπόφεις. 'Ο Locke ἵσχυρίζεται ὅτι " ὑπάρχουν λόγοι για νά πιστεύηται κάνεις ὅτι ἂν ού ἀνθρώποι ήταν περισσότερο μορφωμένοι ού ὕδαις, θα ήταν λιγότερο πιεστικού στούς ἄλλους".¹

(XVII) ΗΘΙΚΗ

Ού ήθικές ὅπως καύ ού θεωρητικές ἀρχές ἔχουν τό "προνόμιο" νά μήν εἶναι ἔμφυτες. Στήν περίπτωση μάλιστα τῶν ήθικῶν ἀρχῶν καύ ἐννοιῶν αύτό εἶναι περισσότερο φανερό : τά πρακτικά ἀξιώματα ἀπέχουν πολύ ἀπό τούς νά εἶναι ἀποδεκτά μέ μιά καθολική συμφωνία καύ ού ήθικού κανόνες ἔχουν ἀνάγκη ἡπό τόπος ἀπόδειξη για νά τούς ἀποδεχθούμε.

Ού ήθικές ἐννοιες ἀνήκουν στήν κατηγορία τῶν σύνθετων παραστάσεων ού δικές σχηματίζονται ἀπό μᾶς τούς ὕδαις καύ χωρές νά σχεδιάζεται ἐλεύθερα ἔνα ποαγματικό πρότυπο. Μοιάζουν γιέ τές μαθηματικές ἐννοιες, πού δημιουργούν ἐπίσης τήν "πραγματικότητά" τους μόνον ἀπό τό ὅτι αύτές εἶναι τά ὕδαια τά ποωτότυπά τους καύ δέν ἔχουν ἀνάγκη παρά νά εἶναι σύμφωνες μέσα στόν ἔαυτό τους. Τό κύρος τῶν ήθικῶν ἐννοιῶν καύ τῶν κανόνων τής δράσης εἶναι ώς ἐκ τούτου ἔξαρτημένο ἀπό τό ἂν πύτες βρέσκονται πραγματωμένες στή ζωή ἢ ὅχι. 'Ισχύουν μέσα ἀπό τόν ὕδαιο τόν ἔαυτό τους. 'Εκεῖνο πού χρειάζεται εἶναι μόνον νά δρέζωνται ού ήθικές ἐννοιες. "Οταν ἔχουμε τήν παράσταση ἐνός δρισμένου ἀνθρώπου, λ.χ. τού 'Αριστείδη, ἢ ὁρθότητα τής παράστασης αύτής μένει πάντοτε ἀβέβαιη. 'Ο 'Αριστείδης μένει ὅπως εἶναι, ἀδιάφορο ποιά παράσταση ἔχουμε σχηματισει γι' αύτόν. "Οταν ὅμως κατέχουμε μιά καλά δρισμένη ἐννοια τής δικαιοσύνης, τότε δύνουμε ἔνα ἀναμφίβολο μέτρο συμπεριφορᾶς : ὁ "δύκαιος 'Αριστείδης" προσδιορίζει ἔναν δρισμένο τρόπο συμπεριφορᾶς. Δέν ὑπάρχουν δύκαιες καύ ἀδικεις πράξεις καθειστές παρά μόνον σέ σχέση πρός τές ήθικές μας ἐννοιες που ἔμεις ἔχουμε πλάσει. Ού προτάσεις λοιπόν τής ήθικῆς πιπορούν νά ἐπιδέχωνται μιάν αύστηρή ἀπόδειξη ὅπως ού προτάσεις τῶν μαθηματικῶν. 'Η ήθική κατέχει ἢ μπορεῖ νά φθάνη στό ἐπίπεδο μιᾶς ἀποδει-

ΧΤΙΣΗΣ έπιστημος.

"Οπου δέν ύπάρχει ίδιοκτησία,έκει δέν ύπάρχει έπισης καμιά άδικά·αύτή είναι μια πρόταση τόσο σύγουρη όσο όποιοδήποτε εύκλειδειο θεώρημα·διστι ή παράσταση τής ίδιοκτησίας είναι τό δικαίωμα πάνω σ'ένα πράγμα,καί ή παράσταση ή όποια όνομάζεται άδικά είναι μια προσβολή ή καταπάτηση,σπάσιμο τοῦ δικαίου ·ή ή παράβασή του.Σέ τέτοια έξαρχύβωση τῶν έννοιῶν καί τῶν όνομάτων πούς έχουν διοθῆ σ'αύτές,ή αλλίθεια αύτής τής πρότασης γνωρίζεται τόσο σύγουρη όσο δι τό σύνολο τῶν τριῶν γωνιῶν τοῦ τριγώνου ίσομτας πρός δύο όρθες".¹

'Ο Locke δύμας απέτυχε νά διάκρινη ότι ού ήθικές έννοιες δέν είναι λογικής δομής όπως ού μαθηματικές,άλλας συνδέονται μέ αίσθηματα τά διποτά δέν είναι δυνατό νά "ἀποδειχθοῦν".

Έλευθερία.Βασικό πρόβλημα τής ήθικής τοῦ Locke είναι ή έλευθερία τής βούλησης.'Έλευθερία κατά τόν Locke είναι "ή δύναμη νά πράττη ή νά μή πράττη κανείς όπως τό όρθει ή φυχή".'Η δύναμη πούς ήτινε τήν έκτελεση μιᾶς πράξης όνομάζεται "βούληση".'Η βούληση πάλι όρθειται μέσα άπό ένα παρόν αίσθημα τής δυσαρέσκειας,τό όποιο άπαιτει τόν παραμερισμό του,καί ένεργει πολύ πιο σύγουρα ώς παράσταση μιᾶς δυνατής θετικής εύχαριστησης.'Η βούληση ώς τέτοια είναι μιά τυφλή δύναμη καί τό νά ρωτοῦμε για τήν έλευθερία της είναι τόσο άκατανόητο όσο τό έρωτημα άν ού πυνος είναι ταχὺς ή ή άρετή τετράγωνη.Μιάν όρισμένη έλευθερία κατέχουμε ώστόσο κατά τόν όρισμό τής βούλησης,δηλαδή στήν έκλαγη τῶν μοτίβων. 'Υπάρχει ή δυνατότητα νά κάνουμε τό λογικό σάν μοτίβο πούς προσδιορίζει τή βούλησή μας,κι έδω ξύγκειται ζλη ή έλευθερία πούς είναι έφικτή στόν άνθρωπο.'Έλευθερη λοιπόν σ'ένα; όρισμένο βαθμό είναι ή άπόφαση,όχι ή βούληση καί ή έκτελεση."Ετοι έξηγειται ή ύπευθυνότητα ένδις άνθρωπου για τίς πράξεις του. Τά πάντα σ' αύτέν προσδιορίζονται στό έξης άπό μιάν άπόφασή του."Οποιος χάλασε μόνος του τόν ούρανόσκο του,λέγει ο Locke,είναι ού ίδιος ύπευθυνος για όλες τίς έπακρούσθες άρρωστειες.Αύτό πούς ο Locke όνομάζει καί θεωρεῖ ώς έλευθερία δέν είναι ούτε έλευθερία τής βούλησης ούτε έλευθερία δράσης παρά έλευθερία έκλογης.'Η δύναμη τοῦ λόγου στόν άνθρωπο είναι αύτό πούς,όπως στόν Spinoza,προσδιορίζει τήν έλευθερία του καί ή έλ-

λειψή του ή δουλεία του¹. Έλευθερία σημαίνει νά̄ ἐπιδιώκησις όρθιογιστικά τήν εύτυχία καύ̄ τήν εύχαριστησή σου :

"Η ἀνάγκη ἐπιδίωξης τῆς ἀληθινῆς εύτυχίας εἶναι τό̄ θεμέλιο κάθε ἐλευθερίας"².

'Αλλά τονίζεις ἐπίσης :

"Ο ἔλεγχος τῶν παθῶν μας εἶναι ή σωστή βελτίωση τῆς ἐλευθερίας".³ Αύτό̄ ύποδηλώνει ότι ή̄ δρθιογιστική ἐπιδίωξη τῆς εύχαριστησης ύπαγορεύει τό̄ αἴτημα νά̄ εῖσαι παράλληλα ἐνάρετος. Στό̄ ἐρώτημα τύ̄ ύπαγορεύει τό̄ αἴτημα τοῦ ἐναρέτου βίου, ή̄ ἀπάντηση θά̄ ήταν ὁ φόβος τῆς κόλασης, ὁ φόβος δηλαδή̄ ότι σέ μια μέλλουσα ζωή̄ ἐνδέχεται νά̄ ύποφέρῃ κανείς ἀπό ἀτέλειωτο πόνο. Ο καθένας ἔτυχε ̄σως νά̄ ἀναβάλλῃ ἐπί πολὺ χρόνο νά̄ ἐπισκεφθῇ τό̄ δόδοντογιατρό του θέλοντας ἔτσι νά̄ ἀποφύγῃ ἔναν πιστό έντονο πόνο ἀλλ' ὅχι μέ μέτρο τήν δρθιογιστική̄ ἐπιδίωξη τῆς ήδονής χωρίς ἐμπόδια.

Η ἀρχή τῆς ήθικής. 'Ο Locke συμφωνεῖ μέ̄ τόν Hobbes όταν ύποστηρίζει πώς ὁ ἄνθρωπος τείνει νά̄ ἐπιτυγχάνη τό̄ ύψηλότερο δυνατό μέτρο εύχαριστησης καύ̄ νά̄ περιορίζῃ τή̄ δυσαρέσκεια στό̄ ἐλάχιστο δυνατό. Τό̄ ύψιστο μέτρο εύχαριστησης πού̄ εἶναι σέ θέση νά̄ ἐπιδιώκη ὁ ἄνθρωπος όνομάζεται "εύτυχία" (happiness), τό̄ ἐλάχιστο μέτρο δυσαρέσκειας όνομάζεται "δυστυχία" (misery). 'Ανάμεσα σ' αύτά τά̄ δύο ἄκρα ή̄ ζωή̄ μας κυμαίνεται σάν ἔκκρεμες. Δέν ύπάρχει κανένα ἄλλο μοτύβο πού̄ θά̄ μποροῦσε νά̄ θέτη σέ κίνηση τόν ἄνθρωπευο πόνο όσο ή̄ τάση πρός τήν εύτυχία καύ̄ ή̄ ἀποστροφή̄ τῆς δυστυχίας. "Ετσι ό̄, τῑ ἔγγυαται τήν εύτυχία μας τό̄ όνομάζουμε "καλό" (good) καύ̄ ό̄, τῑ μᾶς ἀκειλεῖ μέ̄ δυστυχία τό̄ θεωροῦμε "κακό" (evil):

"Τά̄ πράγματα εἶναι καλά̄ ή̄ κακά̄ μόνον σέ ἀναφορά̄ πρός τήν ήδονή̄ ή̄ τόν πόνο. 'Όνομάζουμε "καλό" ό̄, τῑ μπορεῖ νά̄ προκαλέσῃ ή̄ νά̄ ἐπαυξήσῃ τήν ήδονή̄ ή̄ νά̄ ἐλαττώσῃ τόν πόνο σέ μᾶς"⁴

Αύτό̄ ὅμως ὀδηγεῖ σ' ἔναν σχετικισμό, γιατί τό̄ καλό̄ καύ̄ τό̄ κακό̄ τοποθετοῦνται πάνω σέ μια κλίμακα πού̄ παρουσιάζει ποικίλους βαθμούς εύχαριστησης καύ̄ δυσαρέσκειας. Ού̄ ήθικές ἀξίες δέχονται ἐπιπλέον ἔνα ύποκειμενιστικό υό̄μα, γιατί τό̄ κύρος του ἐξαρτάται ἀπό τήν ἀισθητή κρίση. 'Α-

1. Essay II 21,14,52,53,56,60,71.

2. Essay II 20.

3. Essay II 20.

4. Essay II 20.

γαθό γενικά είναι δότιο τη γενναία εύχαριστηση καί αύξανε τό μέτρο τής εύδαιμονίας μας. 'Ηθικά δύμας άγαθές είναι οι πράξεις πού συμφωνούμε μ' είναι λογικό κανόνα, μ' είναι νόμο.

"Αν καί ἀναγνωρίζεται δότιο ή ἀληθινή βάση τής ἡθικῆς δέν μπορεῖ να είναι άλλη ἀπό τήν θέληση ή τό νόμο του Θεοῦ, ὥστε τονέται δότιο οι ἀνθρώποι μπορούν να συμφωνήσουν στό αποδεχθόμενο πολλούς ἡθικούς κανόνες, χωρίς να γνωρίσουν ή να αποδεχθούν τήν ἀληθινή αὐτή βάση τής ἡθικῆς. Μιαί καί ὑπάρχει εἴναις ἀχώριστος σύνδεσμος μεταξύ ἀρετῆς καί τής κοινῆς εὐτυχίας, "η καθέρωση τής ἀρετῆς είναις ἀναγκαία για τή συντήρηση τής ἀνθρώπευτης κοινωνίας"¹.

'Η βασική ακέφη του Locke είναις λοιπόν δότιο ή εὐτυχία παριστάνει τόν ἔσχατο καί ψύχει σκοπό κάθε ἀνθρώπου καί ή ἐπιδύωξη του σκοπού αύτοῦ είναις ἀχώριστη από τήν ἡθική του συμπεριφορά. 'Επομένως ή ἡθική ὡς ἐπιστήμη ἔργο της είχει να δίνη δόνηγέες πᾶς πρέπει να χρησιμοποιεῖ δύναμης τής δυνάμεις του καί να ἐνεργή σωστά, πρός τήν κατεύθυνση τής ἐπιτυχίας του καλοῦ καί του χρησύμου πού ἀνυψώνουν τό μέτρο τής εὐτυχίας του.

Οι ἀπόφεις αύτές προαναγγέλλουν τής ἰδέας του Bentham: Ήστερο, δέν θά ἔπειπε να σχηματίσουμε τήν ἐντύπωση δότιο μιαί τέτοια θεωρία δέν μαρτυρεῖ εύγένεια ψυχῆς καί δότιο Bentham, δύναμης της ἀνθρώπου μέν εὐγενικά αἰσθήματα. 'Η ἐπιδύωξη τής ἀτομικῆς εύχαριστησης περιορίζεται από τήν ἀρετή, τή σωφροσύνη καί τή σύνεση. "Αν κανείς βρεθῇ στόν πειρασμό να γίνη ληστής, ἐγκαταλείπει τά κακοποιά σχέδιά του προτιμώντας να ζήτῃ ἐνάρετα. Αύτό δέν συμβιβάζεται ὅπωσδήποτε μέ τήν πρόταση δότιο αύτού πού ὑποκινεῖ τήν ἐπιθυμία είναις ή εὐτυχία καί μόνον αὐτή, δότιο οι ἀνθρώποι ἐπιθυμούν μόνο τήν εύχαριστηση" "είναις σά να βάζουμε τό κάρρο μπροστά ἀπό τό ἀλογό", διύτε "ό, τιδήποτε συμβή να ἐπιθυμήσω, θάς υιώσω ἡδονής ἀν τό ἀποκτήσω ἀλλά κατάς κανόνα ή ἡδονής ὀφεύλεται στόν πόρθο καί δχι τό πόθος στήν ἡδονή".

(XVIII) ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

'Ο Locke διακηρύσσει τήν ἰδέα μιᾶς πολιτικῆς κοινωνίας ὡς ἐλεύθερης κοινότητας πολιτῶν. Μαζί μέ τόν Hobbes ἀποκρούεις ὡς ἀσαφή καί πα-

ραπλανητική τήν ίδεα δτι ή πολιτεία είναι μια ένότητα που περιλαμβάνει a priori τα μέλη της καί τα δεσμεύει· ὅπως έκεινος, ὁ Locke άναπτύσσει τήν πολιτική του θεωρία ξεκινώντας ἀπό τό αὐτομο. Σ' ἀντίθεση δημαρχού πρός τόν Hobbes που ξεκινούσε ἀπό τόν φυσικό καί μόνο ἀνθρωπό, ὁ Locke θέτει ως βάση τήν ίδεα τοῦ ἀνθρώπου ως ἐλεύθερου καί λογικοῦ προσώπου. Πολεμά τόν Robert Filmer, ὁ ὅποῖς μέ τό ἔργο του "Patriarchia" (1680) είχε διακηρύξει τή διδασκαλία για τό θεῖο δύκαυο τῶν βασιλέων¹. Διδάσκει, πάλι σέ συμφωνία πρός τόν Hobbes, δτι ή πολιτεία δέν ξεπήγασε ἀπό μια δεσποτική ἵσχυ τῶν ἡγεμόνων· ἀλλ' ἀπό μιαν. ἐλεύθερη συμφωνία μεταξύ ἀτόμων καί ἡγεμόνων.

Τέ προηγεῖτο τῆς ἀνθρώπινης πολιτείας; 'Ο Locke ύποθέτει δτι ἀρχικά οί ἀνθρώποι ζούσαν σέ μια "φυσική (πρωτόγονη) κατάσταση", στήν δπούα θέχει τό "φυσικό δύκαυο". 'Η ἔξοδος τῶν ἀνθρώπων ἀπό τήν πρωταρχική αὐτή φυσική κατάσταση σημαδεύεται ἀπό τή σύμναψη ἐνός κοινωνικοῦ συμβολαίου. Πρίν δημαρχού μελετήσουμε αὐτή τή φάση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς που ἐξηγεῖ τήν ὄργανωση τῶν ἀνθρώπων σέ πολιτείες, ἀς ἐξετάσουμε πῶς βλέπει ὁ Locke τήν "φυσική κατάσταση". 'Αρχικά θά πρέπει νά παρατηρήσουμε δτι ή ὑπόθεση μιᾶς φυσικῆς κατάστασης τῶν ἀνθρώπων, ή ὅποια προηγεῖται κάθε ἀνθρώπινης πολιτείας, δέν παρουσιάζεται ἐδῶ για πρώτη φορά. 'Η ίδεα είναι πολύ παλαιά καί μᾶς ἀνάγει στήν ἀρχαία ἐλληνική φιλοσοφία, εἰδικά μάλιστα στήν ἀρχαία σοφιστική. 'Ο Πρωταγόρας (± 485-411 π.Χ.) σ' ἔνα ξεχωριστό βιβλίο, που είχε τόν τίτλο "Περὶ τῆς ἐν ἀρ-

1. 'Ο Filmer διδάσκει δτι ὁ θεός ἀπένειμε τή βασιλική ἐξουσία στόν 'Αδαμ ἀπό τόν ὅποῖο προέρχονται οί αληρονόμοι του σέ μια σὲιρά καί φθάνει ως τούς βασιλιάδες τῶν νεωτέρων χρόνων· καί σήμερα οί βασιλεῖς, προτείνει ὁ Filmer, "εἴτε είναι εἴτε πρέπει νά θεωρούνται ἀμεσοί αληρονόμοι τῶν πρώτων ἐκείνων γεννητόρων που ἀρχικά ἦταν οί φυσικοί γενεῖς ὅλου τοῦ κόσμου". 'Αλλά ὁ πρώτος βασιλιάς, ὁ πατέρας ὅλων τῶν βασιλιάδων τοῦ κόσμου, δέν ἐξετύμησε δεόντως τό μοναδικό προνόμιο νά είναι ὁ ἀπόλυτος μονάρχης τοῦ κόσμου, διότι πόθησε ἐλεύθερία καί "ὁ πόθος τῆς ἐλεύθερίας ἦταν ή πρώτη αἵτία τῆς πτώσης τοῦ 'Αδαμ". "Ετσι ὁ Filmer μᾶς πληροφορεῖ δτι ὁ πόθος τῆς ἐλεύθερίας είναι αἵτία τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος, ἔνα συναίσθημα ἀνευλαβές καί προσβλητικό για τό θεό. "Ετσι ή πολιτική ἐξουσία δέν είναι σέ τελευταία ἀνάλυση παρά ή ἐξουσία τοῦ πατέρα πάνω στά παιδιά του.

χῇ καταστάσεως" (VS, 80 B 8 b), πρόβαλε τήν ἄποφη ὅτι οἱ ἀνθρώποι ζούσαν πρωταρχικά σέ μια πρωτόγονη ἀτακτη κατάσταση, ἢ ὅπου ἀπειλούσε τήν ὕδια τήν ἐπιβίωσή τους καὶ προσανατολίστηκαν, για τήν "σωτηρία" τους, πρός μια διακοσμημένη καὶ διατεταγμένη πολιτεία. Γενετικά, λοιπόν, προηγεῖται ὁ ἀνθρωπος-ἄτομο καὶ για χάρη τῶν συμφερόντων τῶν ἀτόμων ὀργανώνεται ἡ πολιτεία, μέ μια σιωπηρά ἢ ρητή συμφωνία (κοινωνικό συμβόλαιο). Ἡ ἄποφη αὐτή μαρτυρεῖται καὶ σ' ἄλλους σοφιστάς καὶ ρητά στὸν Λυκόφρονα: οἱ ἀνθρώποι πέρασαν ἀπό τήν πρωταρχική φυσική κατάσταση στήν πολιτειακή ὀργάνωση καὶ θέσπισαν νόμους· ὁ νόμος τῆς πολιτείας δέν εἶναι παρά "συνθήκη", αύτό πού ἐγγυᾶται τήν ἰκανοποίηση τῶν ἀμοιβαίων ἀπαιτήσεων πού ἔχουν τὰ ἄτομα· ἐπομένως, ἡ πολιτεία εἶναι μια διάταξη τοῦ κόσμου τῶν ἀνθρώπων ἢ ὅποια ὑπαγορεύεται ἀπό τήν συμφωνία τῶν ἀτόμων νά κοποχυρώσουν τήν ἀμοιβαία ἀσφάλεια καὶ ἐλευθερία. Ὁ Ἀντιφῶν ἐξάλλου τονίζοντας ὅτι συχνά οἱ νόμοι τῆς πολιτείας παραβλάπτουν τὸν φυσικό νόμο ὑποδήλωνε ὅτι εἶναι δυνατό νά ἔχουμε νόμους πού δέν φυλακύζουν τὴ φύση ἀλλά πού συμφωνοῦν μέ τό φυσικό δίκαιο.

Στόν Μεσαίωνα εἶχαν καλλιεργηθῆ ἀνάλογες ἴδεες. Ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης λ.χ. ἔλεγε ὅτι καθε ἀνθρώπινος νόμος εἶναι νόμος ὃν καὶ ὅσο ἀπό τη γάζη ἀπό τό φυσικό δίκαιο. Ἐάν δημος καὶ ὅσο αύτός ἀντιστρατεύεται πρός τό φυσικό δίκαιο, δέν εἶναι νόμος ἀλλά διαστροφή τοῦ νόμου.

Ο Locke δέν εἶναι βέβαια π.λύ πρωτότυπος ἀλλά παρουσίασε μιάν ἴδεα ἢ ὅποια εἶχε μεγάλη ἀπήχηση στήν ἐποχή του καὶ τοῦ ἐξασφάλισε ἴδιαντερη φήμη.

Σ' ἀντίθεση πρός τόν Hobbes, ὁ Locke δέν θεωρεῖ τήν "φυσική κατάσταση" ὡς πόλεμο ὅλων ἐναντίου ὅλων. Διέστι τό φύση δημιουργησε τούς πάντες ὅμοιους μεταξύ τους, ὡς ὅντα τής αύτής μορφής, καὶ κανένας δέν εἶναι ἐκ φύσεως πλασμένος για νά ὑποτάσσεται στόν ἄλλο. Ἀντίθετα μάλιστα οἱ "φυσικοί" ἀνθρώποι ζούσαν στήν πρωταρχική τόσις κατάσταση ἀρμονικά, μέ μόνον γνώμονα στήν συμβίωσή τους τόν "όρθδ λόγο", χωρίς ἀρχηγό ἢ κυβερνήτη πού νά δικάζῃ. Τό καθεστώς τής φύσης εἶναι ἢ "εἰρήνη, ἢ καλή θέληση, ἢ ἀμοιβαία βοήθεια καὶ προστασία". Πρόκειται μ' ἄλλα λόγια για μιά εύτυχισμένη φυσική κατάσταση, ὅπου: ἐκμηρατοῦσε τό φυσικό δίκαιο. Τό φυσικό δίκαιο ὑπαγορεύει ὅτι ἐάν κανεύς παραβῇ τό "ού φονεύσης", τότε θά πρέπει νά τιμωρηθῇ μέ τό ὕδιο τύμημα, δηλαδή μέ θάνατο. Ἐπίσης αύτός πού κλέβει τήν ἀτομική μου ἴδιακτησία πρέπει νά σκοτωθῇ. Ἐπομένως, μιά καὶ προϋποτύθεται ὑπαρξη φονιάδων καὶ ληστῶν,

κλεπτῶν καὶ ἀχρείων στή "φυσική κατάσταση", αὐτή δέν εἶναι ἔνας παράδεισος, κι' ἐδῶ ὁ Locke παρουσιάζεται ἀσυγεπής. "Επρεπε ὅμως νά δικαιολογήσῃ πῶς οὐ ἄνθρωποι πέρασαν στήν ὄργανωση πολιτείας. Καύ ἐξηγεῖ ὅτι ὁ πρῶτος καὶ κύριος σκοπός τῶν ἀνθρώπων, πού συμφωνοῦν νά ὄργανώσουν πολιτεῖες καὶ κοινοπολιτεῖες καὶ νά ἐμπιστευτοῦν τύς ὑποθέσεις τους σέ μιά κυβέρνηση, ήταν νά διαφυλάξουν τήν ὕδιοκτησία τους. Διότι τά πράγματα πού παράγεται καὶ ἀποκτᾶ ἔνας ἄνθρωπος μέ τήν ἔργασία του, μέ τήν ὄποια ἐπεκτείνεται κατά κάποιο τρόπο τήν ὅλη πρασικότητά του σ' αὐτά, ἔχουν μεγάλη σημασία : "διοχετεύοντας τήν ἐσωτερική του ἐνέργεια σ' αὐτά τά κάνει ἔνα κομμάτι τοῦ ἑαυτοῦ του"¹.

Συμφωνεῖ πάλι μέ τόν Hobbes θεωρώντας τήν ὄργανωμένη δύναμη τής πολιτείας ἡς τήν ἐγγύηση γιά τή διατήρηση μιᾶς κατάστασης εἰρήνης.

'Η πολιτεία κατά τόν Locke γεννᾶται ἐπί τῆ βάσει ἔνος κοινωνικοῦ συμβολαίου τό ὄποιο συνάπτεται σιωπηρά ἢ ρητά μεταξύ λαοῦ καὶ ἀρχόντων. "Ετσι ἀπό τήν ἀγέλη γένεται μιά κοινοπολιτεία (commonwealth) στήν ὄποια κυριαρχεῖ μιά κοινή βούληση μέ τή μορφή τοῦ δημόσιου νόμου ἀντί νά κυριαρχῇ ἢ αὐθαιρεσία τοῦ καθενός. 'Ιτ πολιτεία εἶναι λοιπόν ἔνα πρῶτον τής ἐλεύθερης θέλησης τοῦ λαοῦ. Τό σύνολο τοῦ λαοῦ εἶναι ὁ γαθαυτό μονάρχης πού μεταβιβάζει μόνον γιά ὄρισμένον σκοπό ἔνα μέρος τής δύναμής του σέ κάθε ἔναν χωριστά. Αύτος ὅμως ὁ σκοπός εἶναι μόνον ἢ προτεσία τῶν δικαιωμάτων ὅλων τῶν πολιτῶν, τής εὐημερίας καὶ τής ἀσφάλειας τοῦ συνόλου. 'Ως ἐκ τούτου ἢ ἀπόλυτη μοναρχία κατά τόν Locke δέν εἶναι σύμφωνη μέ τήν ἔννοια μιᾶς σωστά διατεταγμένης κοινωνίας . Πρός διασφάλιση τής ἐλευθερίας ὁ φιλόσοφος ἀπαιτεῖ τόν διαχωρισμό τής νομοθετικής καὶ τής ἐκτελεστικής κυβερνητικής ἐξουσίας. 'Η νομοθεσία εἶναι ἢ ὑψηστη ἐξουσία (supreme power) μέσα στήν πολιτεία. Πρός τοῦτο ὁ λαός ὥριζει τούς ἐκπροσώπους του (ἀντιπροσωπευτικό πολέμευμα). "Ετσι ἢ μοναδική ἐξουσία προέρχεται ἀπό τό λαό καὶ ἐπιστρέφει σ' αὐτόν καὶ ὁ ἀρχαντοῦ λαοῦ ὑπακούει στούς ὕδιούς νόμους.

Κύριο ἔργο τής πολιτείας εἶναι ἢ ὑπεράσπιση καὶ διαφύλαξη τοῦ δικαίου καθώς καὶ ἢ διαφύλαξη τής ἀτομικής ἐλευθερίας ἐνάντια σέ κάθε καταπίεση ἢ ἐνόχληση ἀπό ὄπουδήποιε κι' ἄν προέρχεται αὐτή. Καύ ἐπειδή ἢ ἀνεξαρτησία τῶν πολλῶν συνάπτεται μέ τήν ἀτομική ὕδιοκτησία τους, ὁ Locke ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι πρώτιστος σκοπός τής πολιτείας νά

1. Sabine, 573.

διασφαλίζει τήν ίδιοκτησία τῶν πολιτῶν. Λπέναντι ὅμως σ' αὐτόν τὸν οὐκονομικό λιμπεραλισμό ὁ φιλόσοφος προβάλλει καύ κοινωνικές σκέψεις. Η άρχη τῆς ίδιοκτησίας κεῖται στήν ἐργασία. Αὕτη · μόνον · θέμελιώνει τήν οὐκονομική ἀξία καύ τήν ἀξιολογική διαφορά τῶν πραγμάτων. Κανεῖς δέν μπορεῖ νά ἔγειρη ἀξιώσεις πάνω στὸν καρπό τῆς ἐργασίας παρά μόνου ὁ ίδιος ὁ ἐργαζόμενος. Επίσης ἡ πολιτεία δέν ἔχει δικαίωμα νά εἰσβάλλῃ στές οὐκονομικές σχέσεις. Τό δρια τῆς δραστηριότητας τῆς πολιτείας περιορίζονται στή διασφάλιση τῆς ἐλευθερίας καύ τῆς αὐτονομίας τῶν πολιτῶν της.

Η πολιτική θεωρία τοῦ Locke ἀποτελεῖ μιά δικαιολογία τῆς ἀγγλικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1688. ἡ ὅποια ἔδιωξε τὸν 'Ιάκωβο Β' ποὺ εἶχε καταργήσει τό σύνταγμα καύ ἐγκατέστησε στήν ἀρχή τὸν συνταγματικό βασιλέα Γουλιέλμο τὸν Γ·

Μέ τές ἐθνικο-οὐκονομικές του ίδεες ὁ Locke εἶναι ἔνας πρόδρομος τοῦ A. Smith καύ τοῦ D. Ricardos.

(XIX) ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ο καινούργιος τρόπος θεώρησης τῶν πραγμάτων, ὥπως τὸν καθιέρωσε ὁ Locke, εἶχε σκοπό "νά ἔρευνηση τήν ἀρχή, τήν βεβαιότητα καύ τήν ἔκταση τῆς ἀνθρώπινης γνώσης μαζί μέ τές βάσεις καύ τοὺς βαθμούς πύστης, γνώμης καύ συναίνεσης". Τό πρόβλημα τῆς ἀρχῆς τῆς γνώσης εἶναι βέβαια βασικό. σέ κάθε ἔρευνα σάν αὐτή ποὺ ἐπιχειρησε ὁ Locke. Αλλά · τό δτε θέτει ώς βασικό ἐπόσης πρόβλημα τήν βεβαιότητα τῆς γνώσης σημαίνει δτε τὸν ἀπασχόλησε ὁ σκεπτικισμός ἡ δτε ἀντιμετώπιζε σκεπτικιστικά ἐπιχειρήματα σάν ἔκεινα ποὺ προϋποτίθενται στή μέθοδο ἀμφιβολίας τοῦ Descartes. Ήστόσο ἡ λύση ποὺ ἔδωσε ὁ Locke σ' αὐτό τό πρόβλημα δέν ήταν καθόλου συνεπής ἐμπειριστική. Ο κύριος στόχος του ήταν ἡ ὀρθολογιστική θεωρία τῶν ἐμφύτων ίδεων, ἡ θεωρία δτε ύπαρχουν ίδεες μέ τές ὅποιες γεννιώμαστε ἡ ποὺ ὀπωσδήποτε δέν χρειάζεται νά τές ἐξαγάγουμε ἀπό τήν ἀλσθητηριακή ἐμπειρία. Τό πρώτο βιβλίο τοῦ Δοκιμίου του ἀφιερώνεται, καθώς εἶδαιε, σέ πολεμική ἐνάντιον αὐτῆς τῆς 'θεωρίας' εἶναι μιά δηκτική ἐπέθεση ἐναντίον της. Μετά τήν ἀρνητική αὐτή συζήτηση ἐπιχειρεῖ μιά θετική ἐξήγηση δεύχοντας μέ ποιό τρόπο δημιουργούνται οἱ ίδεες. Καύ ἐξηγεῖ δτε μέ τόν δρό "ίδεα" ἐννοεῖ αὐτό μέ τό ὅποιο "ἀσχολεῖται τό υπαλό ἐνῷ σκέπτεται". Οἱ ίδεες μπορεῖ νά εἶναι εἴτε τῆς αἵσθησης εἴτε τοῦ στοχασμοῦ ποὺ κάνουμε πάνω στές ίδεες τῆς αἵσθησης.

"Αλλη πηγή δέν ύπαρχει. Ούτε δέεις άκομα ταξινομούνται σε δύο τάξεις: άπλεις ήδεις καί συνθετεις που δημιουργούνται από άπλεις. Τό μυαλό μας έχει μιάν έλευθερία στή λειτουργία του, πράγμα που έξηγες πώς περιπτώνει σε σφάλματα, σε λογικά λάθη. 'Ο Locke παραδέχτηκε άργότερα, μαζί με τις άπλεις ήδεις καί τις συνθετεις ήδεις, δύο άκομα τάξεις ήδεις: ήδεις σχέσεως καί γενικές ήδεις. Τό δεύτερο βιβλίο του Δοκιμίου του άποτελεῖ μιά προσπάθεια να έξηγηθεί έξαντλητικά ο τρόπος με τον οποίο δλα τά άντικείμενα του νοή συναποτελούνται από ήδεις αίσθησης. 'Αλλά, καθώς είπαμε, βασικός σκοπός του Locke ήταν να έκτεινηση η βεβαιότητα που μπορεῖ να έχει ή γνώση μας καί τήν έκταση που μπορεῖ να καλύπτει: Επειδή ο νοός χαρακτηρίζεται από μιά έλευθερία κατά τον σχηματισμό συνθέτων ήδεις, είναι φυσικό να κάνη λάθη: ή έλευθερία αύτη άφηνε περιθώρια για το ένδεχμενο λαθῶν. ' Αλλά οι άπλεις ήδεις έξασφαλίζουν βεβαιότητα. Στήν περίπτωση τῶν άπλων ήδεις ή νοήσι λειτουργεῖ σάν ένας καθρέπτης που είναι όκανδες να άντικατοκτρίζει μόνον δλα, τι τέθεται μπροστά του. Παρόλα αυτά ο Locke δέν ύποστηριζε δλεις οι ήδεις μας άντανακλούνται άκριβεις ήδιστητεις τῶν πραγμάτων εύτε δτε δλη ή γνώση είναις άποτέλεσμα μιάς τέτοιας άντανακλασης. Στό 40 βιβλίο του Δοκιμίου του διατείνεται δτε δλη ή γνώση συνίσταται από "τήν άντληψη τῆς συνάφειας καί συμφωνίας ή άσυμφωνίας καί άποκλισης ούωνδηποτε ήδεις μας". Συνεχίζει δημοσιευτική τρεις βαθμούς γνώσεως: ένορατική, άποδεικτική καί αίσθητηριακή. 'Ενορατική γνώση είναις έκείνη που έχουμε για τήν υπαρξή μας, άποδεικτική γνώση έκείνη τῆς υπαρξης του θεοῦ καί αίσθητηριακή γνώση είναις έκείνη που έχουμε για τήν υπαρξη τῶν έπιμέρους πεπερασμένων πραγμάτων. 'Η ένορατική καί ή άποδεικτική γνώση φέρνουν μαζί τους τήν βεβαιότητα, είναις μορφές γνώσης *a priori*. 'Αλλά δην δεχθούμε δτε δημοσιευτική γνώση τῆς υπαρξης ένδις πράγματος, δυσκολευόμαστε να καταλάβουμε πῶς αύτος μπορεῖ να είναις θέμα συμφωνίας ή άσυμφωνίας μεταξύ τῶν παραστάσεων. Καί αυτή ή δυσκολία έντείνεται σε σχέση με τήν αίσθητηριακή γνώση. Για δημοσιευτική γνώσης ένδις πράγματος, συνταιριάζεται με τήν ήδεια τῆς υπαρξης. Για αύτος δ Locke παραδέχθηκε δτε αύτη ή γνώση δέν έχει τήν βεβαιότητα τῶν διλλων δύο, δην καί έπειμενε δτε αύτη ξεπερνάει τήν άπλη πιθανότητα καί κοινῶς θεωρεῖται ως γνώση.

'Ο Locke δέν έσχυρέστηκε δτε δλεις οι ήδεις μας άντιστοιχούν στές

ίδιοτητες τῶν πραγμάτων. Αύτό նσχύει μόνον στήν περύπτωση τῶν πρωταρχικῶν ίδιοτήτων, π.χ. ὅγκος, σχῆμα καὶ κύρηση. Χωρίς τές ίδιοτητες αὐτές εἶναι άδύνατο νά ύπαρχη ἕνα πράγμα. 'Αλλά στήν περύπτωση τῶν δευτερευουσῶν ίδιοτήτων, π.χ. χρῶμα, γεύση, ἔχουμε ίδεες πού δέν εἶναι άντιπροσωπευτικές ἔκεινων τῶν πραγμάτων. "Οταν δηλαδή ὁ Locke ὀμιλεῖ για "δευτερεύουσες ίδιοτητες" δέν προσείνει ἀκριβῇ ὄρον, γιατί τό δύνομα "ίδιοτης" χρησιμοποιεῖται ἐσφαλμένα. Φαίνεται ὅτι ὁ Locke παρακινήθηκε ἀπό τήν ἐπέτυχά τής φυσικῆς στά χρόνια του καὶ πρόβαλε τές πρωτεύουσες ίδιοτητες για νά δώσῃ μιᾶν ἔμμεση ἀπάντηση στήν προκατάληψη τής φυσικῆς μ' αὐτές τές ίδιοτητες τῶν πραγμάτων.

"Οσο για τά πράγματα αύτά καθαυτά, ὁ Locke ήταν πολὺ διστακτικός νά παραδεχθῇ ὅτι μποροῦμε νά ἔχουμε μιά γνώση τής πραγματικῆς τους ούσιας. 'Υποστήριζε λοιπόν ὅτι ἔχουμε μικρή ἢ δέν ἔχουμε καθόλου γνώση τής ούσιας τῶν πραγμάτων. 'Εκεῖνο πού ξέρουμε εἶναι ἡ ὀνομαστική τους ούσια, ἢ φύση τους ὅπως καθορίζεται ἀπό τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἔμενται τά ταξινομοῦμε. Κι' αύτό ὀφείλεται στήν ἀσθενικότητα τῶν αἰσθήσεών μας. Δέν εἶμαστε σέ θέση νά διεισδύσουμε στήν πραγματική ούσια τῶν πραγμάτων. Καί αὖν ἔχουμε ίδεες για ούσιες, αὐτές εἶναι σέ μέγιστο βαθμό ίδεες δυνάμεων - τῶν δυνάμεων πού ἔχουν τά πράγματα νά ἐπηρεάζουν ἐμᾶς καὶ νά ἐπηρεάζωνται μεταξύ τους.

'Ο Locke λοιπόν εἶναι ἐμπειριστής ἀλλ' ὅχι ἀπόλυτα. Βέβαια δέχεται ὅτι ὅλα τά ἔσχατα ύλικά τής γνώσης παρέχονται ἀπό τήν αἰσθητηριακή ἀντίληψη, ἀλλά ἢ ἔκταση καὶ ἡ βεβαιότητα τής αἰσθητηριακῆς γνώσης εἶναι περιορισμένες. 'Επιπλέον δέν ἀρνεῖται καὶ μιά μή ἐμπειρική, a priori γνώση μή αἰσθητῶν πραγμάτων¹.

Μποροῦμε νά ἀναγνωρίσουμε σ' αύτό τό βασικό σημεῖο τόν ίδιαντερο χαρακτήρα τής φιλοσοφίας τοῦ Locke, ὅτι δηλαδή δύνονται μέσεις λύσεις καὶ ἀποφεύγονται οἱ ἐξτρεμιστικές ἀπόφεις. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ ἐμπειρισμός του περιορίζεται ἀπό ὄρθιολογιστικά ἐνδιάμεσα. Αύτό σημαίνει βέβαια ἔλλειψη συνεπείας ἀλλά πρόθεση τοῦ Locke ήταν νά προβάλῃ μιά φιλοσοφία πειστική. Κανένας ἀλλωστε φιλόσοφος δέν ἐπέτυχε ποτέ νά δημιουργήσῃ ἕνα σύστημα συνεπές μαζί καὶ πειστικό. 'Ο Locke ἀπέβλεπε στή δομή μιᾶς πειστικῆς φιλοσοφίας ἀλλ' αύτό ἀπέβη εἰς βάρος τής συνεπείας τοῦ συστήματός του. Σ' αύτό τό σημεῖο διακρίνεται ἀπό τήν μεγάλη

1. B. Hamlyn, Empiricism.

πλειονότητα τῶν μεγάλων φιλοσόφων, οἱ ὅποῖς δημιούργησαν συνεπή φιλοσοφικά συστήματα ἃν καὶ ὅχι τόσο ἀληθινά ὅσο τοῦ Locke.¹ Μιά φιλοσοφία πού δέν διακρίνεται ἀπό ἐσωτερική συνέπεια δέν μπορεῖ νά εἶναι ὄλοτελα ἀληθινή, ἀλλά μιά φιλοσοφία ἀπόλυτα συνεπής μπορεῖ κάλλιστα νά εἶναι ὄλοτελα φεύτικη. Τά γονιμώτερα φιλοσοφικά συστήματα περιέχουν κραυγαλέες ἀντιφάσεις, ἀλλά γι 'αὐτόν ἀκριβῶς τὸν λόγο ὑπῆρξαν ἐνμέρει ἀληθινά¹. Η μεγάλη προσφορά τοῦ Locke ἔγκειται στὸ ὅτι πολλά βασικά φιλοσοφικά προβλήματα ἀναζωπυρώθηκαν ἢ ἐτέθησαν μένεα θεμέλια καὶ ἀναπτύχθηκαν σημειώνοντας μιάν ἀξιοσημείωτη πρόοδο ἀπέναντι στὴν προηγούμενη φιλοσοφία. Αὐτός πρόσφερε ἐπίσης πλῆθος ἀπό ἐρεθισμούς για περαιτέρω ἔρευνα τῶν προβλημάτων.

Η ἐπέδραση τοῦ Locke δέν περιορύζεται στὴν πορεύα τῆς ἐμπειρικῆς φιλοσοφίας ἀλλ 'ἡταν καρποφόρα ἀκόμα καὶ γιά τὸν ἕδιο τὸν ὀρθολογίσμο, ὁ ὅποῖς ἀνταποκρίθηκε στὴν πρόκληση νά ἐπανεξετάσῃ τὰς βασικές του ἀρχές. Γιά πρώτη φορά συμβαίνει αὐτό μέ τὸν Leibniz, ὁ ὅποῖς ἀφιέρωσε τό Nouveaux Essais του σέ μιάν ἀντιπαράθεση πρός τὰς ἀπόψεις τοῦ Locke. 'Αλλ 'ἡταν φυσικό γιά ἔναν ἐμπειριστή σάν τὸν Locke, νά τρέψῃ ἀντιπάθεια καὶ ἀποστροφή γιά τή μεταφυσική. Τήν περιφρόνησή του γιά τὰς μεταφυσικές θεωρητικές κατασκευές σάν ἐκεῖνες τοῦ Leibniz τήν ἔξεφρασε χαρακτηριστικά σέ γράμμα του πρός ἔναν φύλο του : "κι 'εστύ κι 'έγω ἔχουμε κουραστή μ' αὐτοῦ τοῦ εὔδους τὰς ἀσημαντολογίες".

Ο Locke διαβάστηκε πολὺ καὶ συνετέλεσε στὴν ἔξαφη τοῦ ἐνδιαφέροντος εύρεων κύκλων γιά φιλοσοφικά προβλήματα. 'Ετσι προετοίμασε τὸν διαφωτισμό. ² Ήταν ἡ δύσπα του γιά ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη πού τὸν ἔκαμε ἔναν ἀπό τοὺς πιο ἐρεθιστικούς καὶ καρποφόρους μαχητάς πρὸ τοῦ διαφωτισμοῦ, "πατέρα τοῦ διαφωτισμοῦ", ὅπως ἐπονομάστηκε. 'Ακόμα καὶ ὁ Φρειδερίκος ὁ Β' ἀνήκε στοὺς θαυμαστάς τοῦ Locke καὶ φαίνεται ὅτι λόγο πρίν ἀπό τό θάνατό του τὸν ὄνδρας κοντά στὸν Newton ~~██████████~~ μέγιστο στοχαστή τῆς ἀνθρωπότητος. Η πρόταση τοῦ Locke νά χωριστοῦν οἱ πολιτικές ἔξουσίες βρήκε ὑδιαύτερη ἀπήχηση στὸν Montesquieu (De l' esprit des lois, 1748), ὁ ὅποῖς ἀποδέχτηκε τήν ἀποφή του. Η ἕδεα τῆς ἀνθρώπινης "φυσικῆς κατάστασης" καὶ ἡ σχέση φύσης καὶ πάλιτείας χρησύμευσε ὡς βάση γιά τή θεωρία τοῦ Rousseau (Le contrat social, 1762). Ιδιαίτερα μέ τή διαμονή τοῦ Voltaire στὴν 'Αγγλία (1726-1729) καὶ τοῦ Montesquieu

(λέγο ἀργότερα) ή πολιτική φιλοσοφία του Locke έγινε ή μήτρα τοῦ γαλλικοῦ διαφωτισμοῦ. 'Ο φυσικός νόμος πῆρε τὸν χαρακτήρα ἐνός μετρημένου ἀτομικοῦ συμφέροντος σὲ συνάρτηση πρὸς τὸν καλό τοῦ συνδλου. Μ' αὐτῇ τῇν ἀρχῇ οὖ κυβερνήσεις ὑπάρχουν γιατὶ νά διασφαλίζουν . καὶ νά διευρύνουν τὴν ἐλευθερία, τὴν ἀσφάλεια, τὴν κάρπωση τῆς περιουσίας καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν. 'Η ἀσυνέπεια βέβαια τοῦ πολιτικοῦ φιλοσόφου Locke πρὸς τὸν ἐμπειριστή φαίνοταν καθαρά στή θεωρία του γιατὶ τὰ φυσικά δικαιώματα τῆς ζωῆς, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς περιουσίας δέν εἶναι βέβαια πρόταση ἐμπειρικά ἐπαληθεύσαμη. "Ετσι, ἐπειδή τὸ βάρος τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Locke ἔπεφτε πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἐμπειρισμοῦ του, οὐ "Αγγλοι διάδοχοί του ἐμπνεύστηκαν καὶ διατίπωσαν μιάν ἡθική θεωρία μέ βάση τὴν ἡδονή ὡς πόλο ἔλετος καὶ τὸν πόλο ὡς πόλο ἀπώθησης.

'Ο Locke στάθηκε ἐπίσης ή ἀφετηρία γιατὶ τὸν σπιριτουαλισμό καὶ τὸν Ἰμματεριαλισμό τοῦ Berkeley. 'Εκεῖνος τέλος ποὺ ὅδηγησε τὴν κριτική τοῦ Locke στές ἔσχατες συνέπειές της ἦταν ὁ Kant, ὁ ὅπος καὶ θέλησε νά τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπό τὴν ἀνεπάρκειά της.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- (1) Πῶς ἀσκεῖ ὁ Locke τὴν πολεμική του ἐναντίον τῆς θεωρίας τῶν ἐμφύτων ἕδεῖν;
- (2) Πῶς παρουσιάζεται ὁ στορικός ή σχέση Locke-Descartes;
- (3) Locke καὶ ἡ Σχολή τοῦ Cambridge.
- (4) Γιατί ὁ Locke δέν εἶναι σενσουαλιστής;
- (5) 'Η πηγή τῶν παραστάσεων.
- (6) Τὰ χαρακτηριστικά τῶν ἀπλῶν ἕδεῖν.
- (7) Περιπτώσεις συνθέτων ἕδεῖν.
- (8) Κατάταξη τῶν ἐπιστημῶν.
- (9) 'Η γλώσσα ὡς πηγή πλάνης.
- (10) Μορφές γνώσης. Βεβαιότητα καὶ πιθανότητα.
- (11) Πῶς παρουσιάζεται ἡ δυνατή συμφωνία ή ἀσυμφωνία τῶν ἕδεῖν;
- (12) Τὰ μαθηματικά κατά τὸν Locke ἀνάγονται στήν ἐμπειρική πραγματικότητα;
- (13) Γνώση καὶ ἄγνοια· τὰ ὄρια τοῦ γνωστοῦ καὶ τὰ ὄρια τοῦ πραγματικοῦ κόσμου.
- (14) Παραστάσεις ούσιῶν.

- (15) Πραγματιστική θεωρία της γνώσης.
- (16) Πρωτεύουσες και δευτερεύουσες ιδιότητες.
- (17) Γιατί ή υπαρξη τοῦ έαυτοῦ μας θεωρεῖται σύγουρη; Πῶς συμπεραίνεται η υπαρξη τοῦ θεοῦ;
- (18) 'Αποκάλυψη και ὄρθδς λόγος.
- (19) Οὐ ήθικές ιδέες εἶναι ἀπλές ή σύνθετες;
- (20) Λογικό, βιοληση και ἐλευθερία. Πάθη και ἐλευθερία.
- (21) 'Αρχή της ήθικης. Βαθρος της ήθικης.
- (22) Ποιά θέση κατέχει ο Locke στήν ίστορία της πολιτικής φιλοσοφίας;
- (23) Πῶς γεννιέται η πολιτεία;
- (24) Locke και Leibniz.
- (25) 'Η φυσική κατάσταση και τό νόημα τοῦ φυσικοῦ δικαίου.
- (26) Locke και Filmer.
- (27) 'Επιρροή τοῦ Locke στήν μετέπειτα φιλοσοφία.
- (28) Πῶς κρίνετε τό φιλοσοφικό σύστημα τοῦ Locke; Εἶναι πειστικό και συνεπές;

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΔΙΕΤΟΥΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΤΟΥΝΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ε.γ.Δ μεκτή
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΕΠΙ ΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΔΙΕΓΘΩΝ Η ΚΑΘΗΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΙΟΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΙΟΣ